

ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเผชิญกับวิกฤตการณ์ภายนอก นับเป็นวิกฤตการณ์ที่หนักที่สุด คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) กรุงเทพมหานครถูกยึดครองด้วยกองเรือรบติดอาวุธของฝรั่งเศส อย่างหมดหนทางต้านทานจากฝ่ายไทย ชาวบ้านจวนตลาดพากันอพยพหนีภัยกันอลหม่านด้วยความตกตื่นตกใจ แม้แต่พระองค์ยังทรงเสียดพระราชนัดดาประจวบฯ และหยุดเสวยพระอิสริยยศ ทรงสิ้นหวังรัตนท้อ ขนาดมีพระราชนิพนธ์โคลงอันที่ “ส่งไปลา” เจ้านายพี่น้องบางพระองค์อย่างหมดอาลัยในพระชนม์ชีพ

วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒ ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างสยามกับฝรั่งเศส
Paknam-Krise 1893 – Politischer Konflikt mit Frankreich

ระหว่างการระดมพลเพื่อปกป้องพระนครไว้เป็นครั้งสุดท้ายก่อนถึงกำหนดเส้นตาย

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงมาแล้วยกพระหัตถ์วางบนบ่าท่านแม่ทัพ พร้อมกับมีพระราชดำรัสอย่างห้วนพระทัยว่า
“ในวันนี้และไม่เราก็กะแล้ว”

เส้นตายนั้นคือการตอบรับอย่างไม่มีเงื่อนไข ๔๘ ชั่วโมงตามข้อเรียกร้องอันไม่เป็นธรรมของฝรั่งเศส ในคำขาดนี้มีคำข่มขู่อันแข็งกร้าวปราศจากข้อต่อรองใดๆ
ทั้งสิ้น ให้ทรงตัดสินพระทัย ชนิดที่ไม่มีทางเลือก โดยให้มอบพื้นแผ่นดินของเมืองประเทศราชบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง

๕,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ และให้วางในทันทีก่อน ๑๘.๐๐ น. ของเย็นวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ มิฉะนั้นกระสุนจากปืนใหญ่บนเรือรบ ๓ ลำ
ที่ทันสมัยที่สุดจะบุกเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา และจะสั่งให้ระดมยิงเข้าไปในพระที่นั่งจักรีอย่างไม่มีปรานีอีกต่อไป
ของรัฐบาลฝรั่งเศส ได้ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลไทย ๖ ข้อ โดยให้ตอบภายใน

ภาพวาดจากฝรั่งเศสในยุคนั้น ที่แสดงให้เห็นเหตุการณ์เรือที่ถูกจม
ณ ป้อมพระจุลจอมเกล้าฯ สมุทรปราการ

๔๘ ชั่วโมง ว่าจะปฏิบัติหรือไม่ ดังนี้

๑. รัฐบาลไทยยอมรับว่าดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (คือ ลาว เขมร) เป็นของฝรั่งเศส๒.
๒. รัฐบาลไทยจะถอนทหารออกจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงภายใน ๑ เดือน
๓. รัฐบาลไทยจะต้องทำความพอใจให้กับฝรั่งเศสกรณีทุ่งเชียงคำและคำ

ม่วน (คดีพระยาศรีเมืองขวาง) ที่ทำให้มองซิเออร์โกรสเกรงตาย และกรณีของไทยโจมตีเรือรบฝรั่งเศสที่ปากน้ำ๔.

๔. รัฐบาลไทยต้องลงโทษเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยที่ทำผิดตามข้อ ๓ และจ่ายเงินให้กับครอบครัวของผู้เสียหายในข้อ ๓

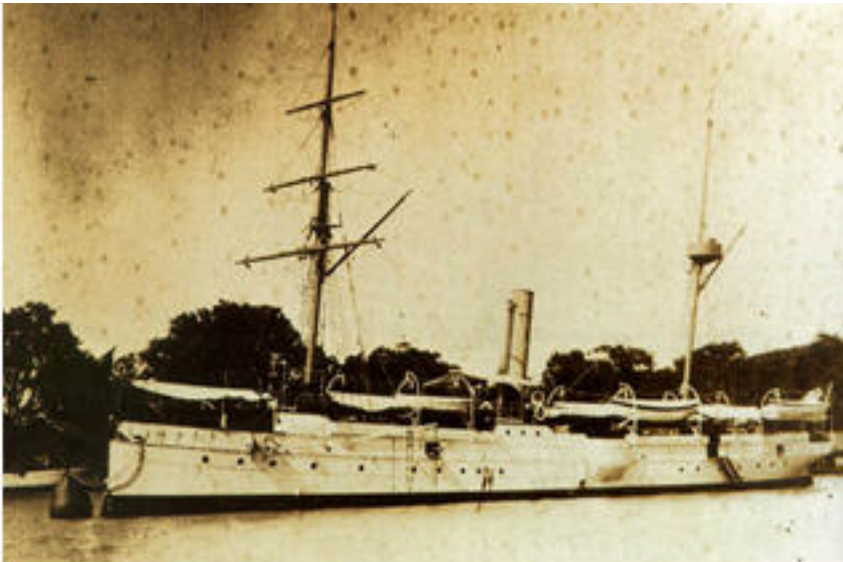
๕. ค่าเสียหายนี้ให้จ่ายเป็นเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์[1] เป็นค่าปรับใหม่ในความเสียหายต่างๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชนชาติฝรั่งเศส

๖. ให้จ่ายเงินอีก ๓,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์โดยให้ชำระเป็นเงินเหรียญโดยทันที “เป็นมัดจำ” การจะชดใช้ค่าเสียหายต่างๆ และเงินค่าทำขวัญในข้อ ๔ และ ๕ หรือถ้าไม่สามารถ ก็ต้องยอมให้รัฐบาลฝรั่งเศสมีสิทธิเก็บภาษีอากรในเมืองพระตะบองและเสียมราฐ

เรือหลวงมกุฎราชกุมาร ลำหนึ่งที่เคยพร้อมเข้าสู่สมรภูมิต่วมกับกองเรือรบของสยามในช่วงเวลานั้น

ทั้งนี้หากไทยไม่ยื่นคำตอบภายใน ๔๘ ชั่วโมง โดยยินยอมตามคำเรียกร้องข้างต้น ฝรั่งเศสจะปิดอ่าวไทยทันที

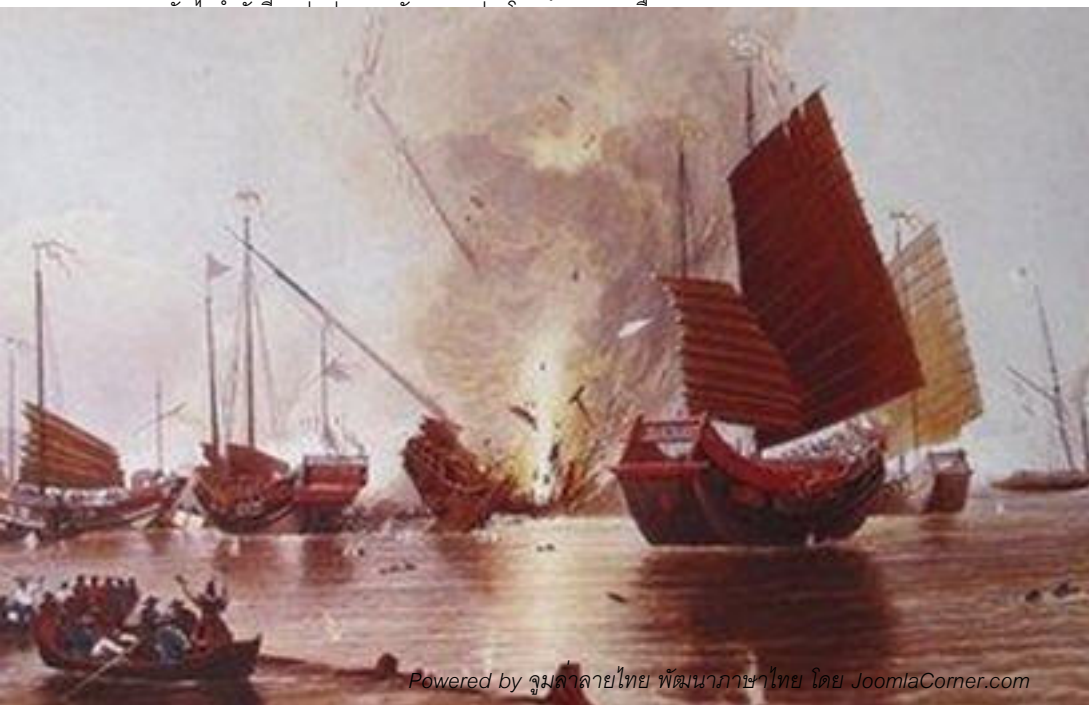
[1] อัตราแลกเปลี่ยนในขณะนั้น ๑ ฟรังก์ เท่ากับ ๐.๕๑๖ บาท

เรือหลวงมกุฎราชกุมาร ลำหนึ่งที่เตรียมพร้อมเข้าสู่สมรภูมิต่วมกับกองเรือรบของสยามในช่วงเวลานั้น

เหตุวิกฤตการณ์ครั้งนั้น สยามประเทศแทบจะสูญเสียความเป็นเอกราชทีเดียว เนื่องจากขณะนั้นฝรั่งเศสเป็นมหาอำนาจและประสงค์จะยึดครองไทยเป็นอาณานิคม เหมือนดังที่ยึดครองดินแดนประเทศต่างๆ ในอินโดจีนไว้หมดแล้ว สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ซึ่งยึดมั่นอยู่กับความหวังสุดท้าย ว่าอังกฤษจะไม่ทอดทิ้งมิตรประเทศเช่นไทย ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะขัดขวางฝรั่งเศสและขอเรียกร้องต่างๆ พระองค์ทรงคาดหวังและรอคอยความช่วยเหลือจากอังกฤษ เพื่อเข้ามาช่วยคลี่คลายวิกฤตการณ์

ความเจียมเนื้อเจียมตัวของอังกฤษ และต่อมาเป็นคำปฏิเสธอย่างเด็ดขาดที่จะไม่ยอมเข้าแทรกแซงในความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ทำให้พระองค์ทรงผิดหวังเป็นอย่างยิ่ง ทันทีที่ฝรั่งเศสเสนอเงื่อนไขทั้งหมดมา พระองค์และบรรดาที่ปรึกษาาก็ถูกโจมตีด้วยบัตรสนเท่ห์หลายร้อยฉบับ

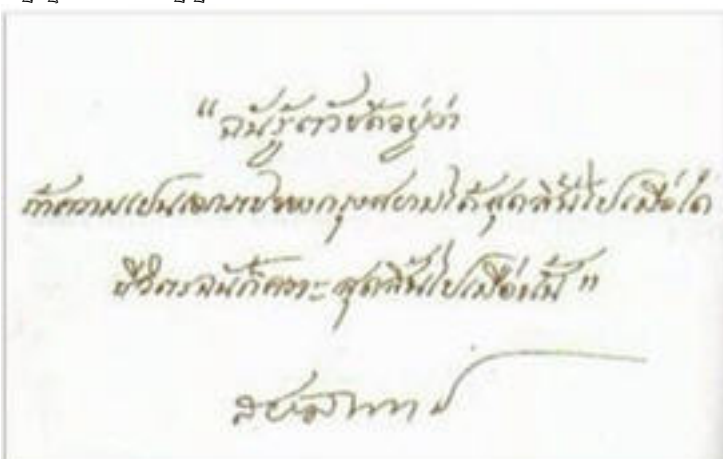
ภาพแสดงเหตุการณ์ ร.ศ.๑๑๒ ที่กองเรือรบ
ฝรั่งเศส ๒ ลำประกอบด้วย เรือแอง กองสตันค์
และเรือโคเมท โดยมีเรือสินค้าฝรั่งเศสชื่อเยเบ
เซย์ เป็นเรือนำร่องได้แล่นกระบวนเรียงตามกัน
ล่องน่านน้ำประเทศสยาม โดยมีได้มีการแจ้ง
ล่วงหน้า ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาน่านน้ำของ
ประเทศ นายทหารที่เฝ้าป้อมพระจุลฯ จึงได้สั่งยิง
ปืนใหญ่เตือน และได้มีการยิงตอบโต้กันที่สุดในที่สุด
ณ บริเวณป้อมพระ จุลจอมเกล้า ฯ ปากน้ำ
สมุทรปราการ

ผลคือ เรือรบฝรั่งเศสจมไป ๑ ลำ ส่วนอีกลำ
ล่องน่านน้ำเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาไปจนถึงหน้า
พระบรมมหาราชวังได้ เป็นจุดเริ่มต้นที่ฝรั่งเศส
เรียกค่าไถ่บ้านเมืองจำนวนมหาศาล

ในบรรยากาศและความรู้สึกที่ถูกอังกฤษทอดทิ้งนี้เอง ที่กรมหลวงเทเวศร์วศโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศของพระองค์
ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องลงพระนามในสนธิสัญญาสงบศึก การลงนามครั้งนี้ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพระองค์ กับกรมหลวงเทเวศร์วศโรปการ
มีการวิพากษ์วิจารณ์กันในวงข้าราชการชั้นสูงว่า ทรงลงพระนามไปโดยมิได้รับพระราชานุมัติ และขัดต่อพระราชประสงค์ของพระองค์

เมื่อกรมหลวงเทเวศร์วศโรปการ ทรงถูกตัดทานจากที่ประชุมเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ อีกทั้งทรงสูญเสียความไว้วางพระทัยของพระเจ้าอยู่หัว
กรมหลวงเทเวศร์วศโรปการ ก็ทรงยอมรับว่าได้ทรงกระทำการนอกพระบรมราชโองการ และได้ทรงรับพระราชานุมัติอย่างชัดเจนให้ลงพระนาม
ในสภาพดังกล่าวพระองค์จึงขอกราบบังคมทูลขอลาออกจากตำแหน่ง ทว่าพระเจ้าอยู่หัวก็ยังคงให้พระองค์ทรงรั้งตำแหน่งหน้าที่เดิมอยู่ต่อไป
ระหว่างนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเสนาบดีว่าการต่างประเทศกับนายโรแลง ชาเกอแมง
นักกฎหมายชาวเบลเยียมที่ประเทศอังกฤษแนะนำให้มาเป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ก็ตึงเครียดขึ้น ฝ่ายกรมหลวงเทเวศร์วศโรปการ ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงชาเกอแมง
ดำเนินว่า

“ท่านเองก็เข้าใจพวกอังกฤษมากเกินไป พระเจ้าอยู่หัวทรงเคยหวังพึ่งอังกฤษ ความผิดหวังอย่างรุนแรงในครั้งนั้นแทบจะทำให้พระทัยแตกสลาย

” ดังปรากฏเป็นพระราชหัตถเลขาว่า

“ฉันรู้ตัวชัดอยู่ว่า ถ้าความเป็นเอกราชของกรุงสยามได้สุดสิ้นไปเมื่อใด ชีวิตฉันก็คงจะสุดสิ้นไปเมื่อนั้น”
ครั้งนั้นราชสำนักกรุงเทพฯ ตกอยู่ในสภาพพ่นวายและสับสนอลหม่าน บรรดาผู้ที่กำกับดูแลราชการงานเมืองต่างก็พากันท้อแท้สิ้นหวัง
เบื้องหน้า

ราชสำนักเกิดความแตกแยกกันอย่างมาก ในระหว่างที่รอคำตอบทางราชสำนักสยามอยู่นั้น มีเรือรบฝรั่งเศสคุมเชิงอยู่ที่หน้าสถานทูตฝรั่งเศส ริมทำนน้ำสี่พระยาถึง ๓ ลำ คือ รอกการมาสสมทบของกองเรือรบชุดใหม่ที่ถูกรับเข้ามานับอีก ๙ ลำ ซึ่งทำให้ภายในอีก ๒-๓ วันข้างหน้าอ่าวไทยจะกลายเป็นฐานทัพเรือเล็กๆ ของฝรั่งเศส นอกดินแดนฝรั่งเศส และเต็มไปด้วยความได้เปรียบของฝ่ายศัตรูยิ่งนานวันเข้าเหตุการณ์ดูเหมือนจะยิ่งตึงเครียดและใกล้แตกหักเข้าทุกขณะ
มกระวนกระวายพระทัยว่า “...เวลานี้ตกเป็นกบอยู่ในกะลาครอบอึดอัด...

การ์ตูนต่างชาติเขียนล้อเลียน
เหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า
“The French Wolf and
the Siamese Lamb.”

เป็นอย่างเดียวกับคนที่ตัดสินใจว่าจะประหารชีวิต แล้วกำหนดไว้ให้ช้า ต้องได้เสียความทุกข์เวทนามากขึ้นกว่าที่จะลากเอาไปพ้นเสียทันที...””

เมื่อกำหนดเส้นตายมาถึง ทางฝ่ายไทยยังคงแบ่งรับแบ่งสู้เกี่ยวกับเรื่องดินแดน ส่วนเรื่องเงินค่าไถ่ก่อนแรก ๒,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์นั้น ทรงแจ้งให้ทราบว่าจะไม่เน้นเรื่องหลักการและจะจ่ายให้ แต่ในประเด็นของเงินก่อนที่สองที่ระบุว่าเงินมัดจำอีก ๓,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์นั้น ทรงรับที่จะวางเป็นเงินเพียงสต่แทน เนื่องจากเพียงสต่เป็นเงินสกุลที่ใช้อยู่ในเขตอินโดจีน และพระองค์ก็ทรงหวังว่าจะได้เงินก่อนหลังคืนมาอย่างไม่มีการบิดพลิ้ว กล่าวคือไม่ทรงแนพระทัยว่าฝรั่งเศสจะคืนให้ และทรงเห็นว่าเป็นการจกขวยโอกาสมากกว่า แต่ม.ปว.ไม่ยอมรับในเงื่อนไขนี้ และยังแสดงความไม่พอใจ หว่าฝ่ายไทยมากเรื่อง จึงหาเรื่องประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย และเตรียมตัวปิดสถานทูตทันทีในวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ครั้นนั้นม.ปว.ซึ่งถือว่าตนมีอำนาจต่อรองมากกว่า จึงเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ไปสมทบกับกองเรือรบฝรั่งเศส

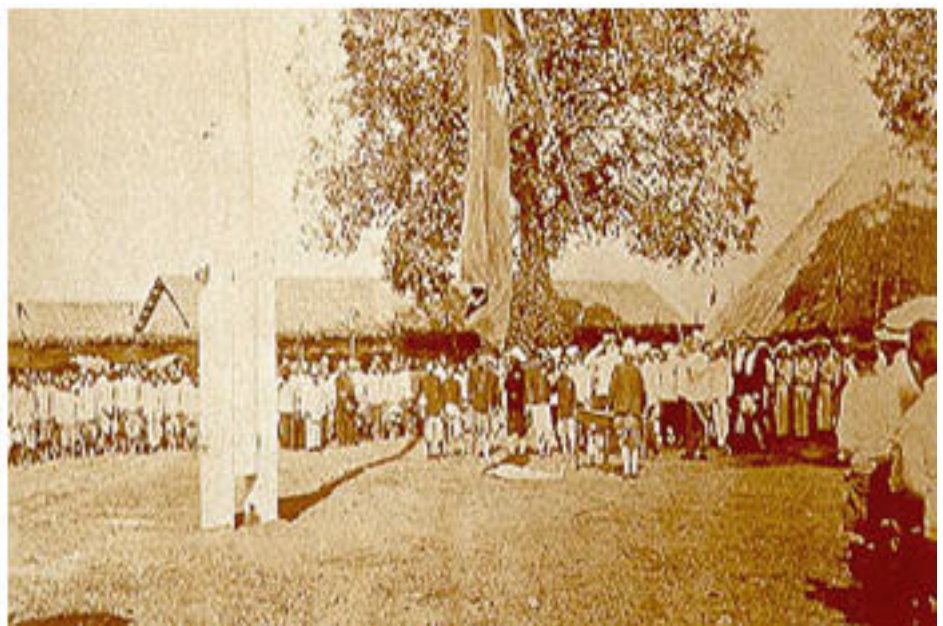

ปกหน้าหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส

ปกหลังหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส

“ลตธงข้างเฝือก” ภาพเหตุการณ์
ไทยเสียดินแดนทางฝั่งขวาของ
แม่น้ำโขง บริเวณที่อยู่ตรงข้าม
เมืองหลวงพระบาง และตรงข้าม
เมืองปากเซ เมื่อปี พ.ศ. 2446 เป็น
พื้นที่ 62,000 ตารางกิโลเมตร
เพื่อแลกกับเมืองจันทบุรี ที่
ฝรั่งเศสยึดไว้เมื่อ ร.ศ. 112

เมื่อไม่ได้รับการเหลียวแลจากมหาอำนาจชาติต่างๆ และผิดหวังที่ถูกอังกฤษทอดทิ้งอย่างกะทันหันทั้งที่เคยเชื่อมั่นว่าจะพึ่งพาได้ และเมื่อการเจรจาตกลงกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศสไม่เป็นผล ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจำต้องรับเงื่อนไขคำขาดโดยไม่ต่อรองใดๆ อีกในวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ยอมเสีย่น้อยเพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ โดยยอมชดเชยค่าเสียหายให้ฝรั่งเศสตามคำเรียกร้อง ไทยต้องสละสิทธิในดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส และฝรั่งเศสได้เข้ายึดเมืองจันทบุรีไว้เป็นประกัน ซึ่งยึดไว้เป็นเวลานานถึง ๑๐ ปี

นายเฮนรี นอร์แมน อดีตกงสุลอังกฤษประจำสยาม ซึ่งนอกจากจะไม่พบบทบาทเข้ามาช่วยเหลือไทยในเวลานั้น ยังซ้ำเติมโดยการเรียบประวัติศาสตร์ไทยในยุคนั้น (ร.ศ. ๑๑๒) ว่า

“เป็นการล้มสลายของคนไทย ในเวลานั้นพระมหากษัตริย์อีกทั้งเหล่าเสนาบดีทั้งหลายดูจะเป็นอัมพาตกันไปหมด พวกเขาไม่หวังอะไรอีกแล้ว

ภาพจากหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส (ปกหลัง) Le Petit Journal วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๕ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ภายหลังค สยาม-ฝรั่งเศส ฉบับ ค.ศ. ๑๙๐๔ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ฝรั่งเศสยอม ออกจากจันทบุรี แต่กลับไปยึดครองตราดและเกาะกงไว้แทน เพื่อเป็นหลักประกันว่าสยามจะปฏิบัติตามอนุสัญญาใหม่โดยเคร

ในภาพ เป็นพิธีมอบตราดและเกาะกงอย่างเป็นทางการ ให้ จ้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสประจำเขมร ส่วนตัวแทนของฝ่ายไทย ศรีสหเทพ (เส็ง วิริยสิริ) ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย

อนึ่ง สยามได้ตราดกลับคืนมาจากสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ในภาพจะเห็นว่าธงช้างถูกชักลงจ หมายถึงสยามหมดอิสรภาพในดินแดนดังกล่าว ณ บัดนั้น

- สัญญาสงบศึกระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒)
๑. รัฐบาลไทยยอมสละกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้น ที่มีอยู่เหนือดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตลอดจนเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้น
 ๒. รัฐบาลไทยจะไม่ใช้เรือและพาหนะที่ติดอาวุธเดินในลำน้ำโขง
 ๓. รัฐบาลไทยจะไม่สร้างค่ายทหารในรัศมี ๒๕ กิโลเมตร จากเขตแดนของฝรั่งเศส
 ๔. ภายในเขตที่ระบุไว้ในข้อ ๓ ฝ่ายไทยจะมีกำลังตำรวจไว้รักษาความสงบได้พอสมควรเท่านั้น
 ๕. รัฐบาลไทยยินยอมที่จะแก้ไขสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีการค้าขายและการเดินเรือกับรัฐบาลฝรั่งเศสเสียใหม่
 ๖. เพื่อความเจริญแห่งการเดินเรือในลำน้ำโขง รัฐบาลไทยยินยอมให้ฝรั่งเศสสร้างที่ท่าเรือบนฝั่งแม่น้ำโขง
 ๗. บุคคลสัญชาติหรือในบังคับฝรั่งเศสมีสิทธิจะทำการค้าได้โดยสะดวกในเขตที่ระบุไว้ในข้อ ๓
 ๘. รัฐบาลฝรั่งเศสจะสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะตั้งกงสุล ณ ที่ใดก็ได้
 ๙. ในกรณีที่จะต้องตีความแห่งสัญญานี้ ฉบับภาษาฝรั่งเศสเท่านั้นจะใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาได้
- เพื่อให้ไทยปฏิบัติตามสัญญา ฝ่ายฝรั่งเศสได้เข้ายึดจังหวัดจันทบุรีไว้จนกว่ารัฐบาลไทยจะได้ปฏิบัติตามนั้นโดยตลอด และแม้ไทยจะได้ปฏิบัติตามคำบังคับนั้นครบถ้วนทุกประการแล้ว ฝ่ายฝรั่งเศสก็ยังไมยอมออกจากจังหวัดจันทบุรี กาลล่วงมาแล้วถึง ๑๐ ปี ฝ่ายฝรั่งเศสก็ยังยึดจังหวัดจันทบุรีไว้เรื่อยไป จังหวัดจันทบุรีเป็นดินแดนสำคัญยิ่ง ในการรักษาความปลอดภัยของประเทศไทยทางด้านตะวันออก เมื่อไทยไม่มีกำลังที่จะไล่ฝรั่งเศสไปจากจังหวัดจันทบุรีได้ก็ต้องขอแลกเปลี่ยน ฝ่ายฝรั่งเศสเรียกร้องเข้ามาเอาดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงอีก ไทยจึงต้องเสียแคว้นหลวงพระบางเมืองมโนไพรและจำปาศักดิ์ให้ฝรั่งเศส โดยฝ่ายฝรั่งเศสอ้างว่าถ้ายกดินแดนดังกล่าวนี้ให้แล้วจะถอนทหารไปจากจังหวัดจันทบุรีทันที

แต่ปรากฏว่าฝ่ายฝรั่งเศสได้ถอนทหารไปจากจังหวัดจันทบุรี แล้วไปยึดจังหวัดตราดแทน เพื่อเรียกร้องต่อไปอีก การไปยึดจังหวัดตราดนั้นก็ไม่มีอะไรกับการยึดจังหวัดจันทบุรีด้วย เพราะเกาะทั้งหลายได้แหลมสิ่งหลังไปจนถึงเกาะกูดยังคงอยู่ในความยึดครองของฝรั่งเศสด้วย และเพื่อให้ฝรั่งเศสไปจากจังหวัดตราดทำให้ไทยต้องเสียพระตะบอง เสียมราฐและศรีโสภณอีก เป็นอันว่านับแต่เกิดการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยาเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) จนถึง วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ซึ่งเป็นวันที่ฝรั่งเศสถอนทหารออกไปจากจังหวัดตราด นับเป็นเวลาถึง ๑๕ ปี ที่ไทยเราได้ตกอยู่ในฐานะถูกบีบบังคับจากฝ่ายฝรั่งเศสเรื่อยมา และต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสมากมายเพื่อรักษาไว้ ซึ่งสิทธิในความเป็นเอกราชของเราต่อไป